

Kirjailija ja järjestelmä

T a i s t o T o l v a n e n

Harva puolalainen – ja ylipäätään eurooppalainen – kirjailija on kokenut 1900-luvun, mylerrysten vuosisadan, niin intensiivisesti kuin Jerzy Andrzejewski (1909–1983). Äidinmaidossa hän peri Puolan kansalliset traumat, koki itsenäistymisen, autoritarismin ja demokratian välillä häilyneen sotien välisen hallinnon, Saksan miehityksen, kommunistihallinnon ja sitä vastustaneen oppositioliikkeen ajan sekä alun Solidaarisuus-liikkeen ja sotilasvallan kaudesta. Puolassa poliittiset, sosiaaliset, uskonnolliset ja kulttuuriset asetelmat olivat koko vuosisadan voimakkaasti sidoksissa toisiinsa. Andrzejewskin kirjallista tuotantoa on tarkasteltava nimenomaan yhteydessä hänen merkittävään poliittiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaansa tuona sekavana, vaikeana aikana.

Andrzejewski tuli tunnetuksi jo sotaa edeltäneenä aikana kahden teoksensa ansiosta: *Drogi neuniknione* (Väistämättömät tiet, 1936) ja *Ład serca* (Sydämen rauha, 1938), jotka julkaistiin oikeistolaisessa, rasistisia ja antisemitistisiä mielipiteitä viljelleessä *ABC*-lehdessä. Vuosikym-

menen lopussa hän kirjoitti myös oikeistolaiseen *Prosto z mostu* (Suoraan sanoen) -lehteen. Näissä ”katolisissa” romaaneissaan Andrzejewski nosti esille niin yksilölle kuin koko kansakunnalle keskeisiä kysymyksiä, suhteen totalitarismiin ja antisemitismiin, yksilön vastuun, kärsimyksen, synnin ja sovituksen teemat. Kuten François Mauriacilla tai Georges Bernanosilla, joihin tämän ajan Andrzejewskia on verrattu, päähenkilö esimerkiksi *Sydämen rauhassa* on konfliktiin vakaumustensa kanssa joutuva pappi. Kun ranskalaiset esikuvat asettavat henkilönsä aitoon ympäristöön kohtaamaan konkreettisia kysymyksiä, tyytyy Andrzejewski abstrakteihin pohdintoihin syyllisyydestä, sovituksista ja ihmisrakkaudesta. Hän tiedosti tämän itsekin: hän oli oleskellut, kuten hän itse myöhemmin sanoi, ihmisten ajatusten, ei ihmisten keskellä. Hän sanoutui julkisesti irti mainittujen lehtien ideologioista ja pyrki moraalisen auktoriteetin rooliin; tämä pyrkimys määritteli hänen toimintaansa myös sodanaikaisissa ja -jälkeisissä uusissa olosuhteissa.

Miehityksen aika 1939–1945

Adjektiivit tuskin riittävät kuvaamaan, kuinka vaikea miehityskausi oli maalle ja sen ihmisille. Olosuhteissa, joissa kollegoja vietiin keskitysleireille ja ammuttiin, kirjailijoiden ainoa selviytymiskeino oli kirjoittaminen. Valaakseen kanssaihmissiin uskoa Andrzejewski julkaisi vuonna 1942 *Pieśń niepodległa* (Itsenäinen laulu) -kertomuskokoelman, joka entisestään

vahvisti hänen arvoaltaansa, hänen *primus inter pares* -asemaansa muiden kirjailijoiden joukossa. Hänen konspiratiivinen toimintansa – maanalaisen lehden perustaminen, juutalaisten auttaminen, opetustoiminnan, kulttuuritilaisuuksien järjestäminen – oli esimerkkinä muille.

Sodan päätyttyä vuonna 1945 ilmestyneessä kertomuskokoelmassa *Noc* (Yö) Andrzejewski siirtyi, jo välittömän kokemuksen pakottamana, abstrakteista pohdinnoista maanläheisen moraalin, arkipäivän etiikan kysymyksiin. Mikä oli kansakunnan vastuu juutalaisista, kenen nimissä kymmenet ja sadat tuhannet nuoret kuolivat Varsovan kansannousussa 1944, oliko oltava valmis uhrauksiin pahuuden kierteessä? Andrzejewskin isänmaallinen *credo* kielsi – tässä vaiheessa – lähentymästä Moskovasta riippuvaisia ryhmittymiä; toisaalta hän sanoutui irti vastarintaliikkeestä, ”maanalaisesta valtiosta”, joka oli idealistinen, konkretiaa vailla oleva tuomittu voima. Moralisti-Andrzejewskin mielestä lojaalisuudella tuli nyt olla side konkreettisiin olosuhteisiin. Oli ajateltava yhteiskuntaa ja tulevaisuutta – päämäärätön lojaalisuus ei riittänyt.

Andrzejewski oli vedenjakajalla: minkä asenteen eettisiä arvoja, omaatuntoa ja henkistä puhtautta korostava kirjailija ottaisi maahan pystytettävään uuteen valtaan?

Bona fide puolueen jäseneksi?

Sodan jälkeen oli syntynyt poliittinen tyhjiö – Lontoon hallitus oli kaukana, ainoa realiteetti oli vielä tuntematon, vieraan vallan tukemana valtaan nouseva hallitus. Se oli varovainen: kansallisia arvoja korostettiin, kirkkoa suosittiin, vanhat virkamiehet, älymystö, katoliset, oikeistolaiset – kaikki toivotettiin tervetulleiksi palvelemaan ”uutta Puolaa”. Toisen maailmansodan *martyrologia* kansannousuineen pyrittiin unohtamaan. Yleisesti uskottiin vapaisiin vaaleihin – olihan työväenpuolueen rinnalla kaksikin liikettä, joiden varjolla luotiin kuvaa pluralismista. Kasvot paljastuivat myöhemmin, viimeistään vuosien 1948–1951 välisenä aikana. Andrzejewski joutui tekemään päätöksensä *bona fide*, tästä vielä tie-

tämättä ja uuden vallan luonnetta ilmeisestikään loppuun saakka käsittämättä.

Kirjailijoiden reaktiot uuteen valtaan olivat vaihtelevat. Palveltuaan muutaman vuoden maan suurlähetystöissä maailmalla Czesław Miłosz siirtyi vuonna 1951 pysyvästi maanpakoon. Witold Gombrowicz oli tehnyt niin jo aikaisemmin. Heihin liittyi myöhemmin mm. näytelmäkirjailijana maailmanmainetta saavuttanut Sławomir Mrożek. Useampikin kirjailija, esimerkiksi Tadeusz Breza, palvelivat Miłoszin tavoin diplomaatteina uutta valtaa palatakseen sitten kotimaahan ”neutraaleina”, taiteelleen omistautuvina kirjailijoina.

Avoimimmin uuden vallan puolelle siirtyi Jerzy Putrament, joka pian palkittiin korkeilla asemilla ja taloudellisilla eduilla. Miłoszin arvio hänestä on säälivä ja yksiselitteisen kielteinen. Juuri Putrament tuli myöhemmin olemaan Andrzejewskin ja muiden Gomułkan ja Gierekin hallintoa vastaan asettuneiden kirjailijoiden päävastustaja. Täysinmittaisesti uuden hallinnon puolelle menneitä kirjailijoita oli kuitenkin vähän. Putramentin lisäksi on mainittava varakulttuuriministerinä, kirjailijaliiton puheenjohtajana ja myös puolueasemissa toiminut Leon Kruczkowski.

Tyypillinen oli Stanisław Dygatin valinta: hän liittyi puolueeseen mutta erosi siitä 60-luvulla. Hän piti etäisyyttä vallanpitäjien ideologiaan paeten sitä kirjailijana kepeään, älylliseen proosaan ja elämästä nauttimiseen – jopa kevytmielisenä snobina ja *bon vivant*’ina. Dygatin kaltaisia kirjailijoita, jotka pian siirtyivät uutta valtaa kohtaan tuntemastaan myötämielisyydestä yhä avoimemmin vastustamaan sitä, olivat esimerkiksi Kazimierz Brandys, Tadeusz Konwicki ja sittemmin emigroitunut filosofi Leszek Kołakowski.

Uutta valtaa kulttuurilehtien päätoimittajana ja maan kirjailijaliiton pitkäaikaisena puheenjohtajana enemmän tai vähemmän halukkaasti palvelutta Jarosław Iwaszkiewiczia jotkut pitivät petturina, Miłosz konformistina. Hänen kirjalliset ansionsa olivat kuitenkin kiistattomat. Andrzejewskin ohella hän oli vuosikymmenien ajan

maan johtavia sanankäyttäjiä, joka tasapainoili kompromisseja tehden taiteellisen vapautensa ja hallinnon taholta tulevien paineiden välillä.

Menikö Andrzejewski ansaan liittyessään puolueeseen? Hän oli arvostettu kirjailija ja näin arvokas uudelle vallalle – hänen vuonna 1948 ilmestynyt *Popiół i diament* (suom. *Tuhka ja timantti*) -romaaninsa tunnustettiin välittömästi suureksi taiteelliseksi saavutukseksi. Romaani oli synteesi vastikään koetusta ajasta: se käsiteli yhtä sympaattisesti niin uutta valtaa vastaan asettuvia nuoria isänmaanystäviä kuin uutta hallintoa edustavia voimia. Se ei ollut vihamielinen uudelle vallalle, vaikka sisälsikin epäilyjä sen suhteen. Kirjassa ei ollut mitään sosialismiin viittaavaa, vaan se heijasti väsymystä taisteluun ja kuolemaan, epäilyjä ja epätietoisuutta, tyhjyyttä ja melankoliaa uudessa tilanteessa.

Andrzejewski tuli kirjailijaliiton puheenjohtajaksi vuonna 1949, liittyi puolueeseen vuonna 1950 ja oli vuosina 1952–57 parlamentin jäsenenä. Aika oli hänelle vaikea. Hän oli muiden uutta hallintoa palvelevien kirjailijoiden kanssa loukussa. Heidän oli tunnustettava lojaalisuutensa hallintoa kohtaan tai pudottava pois yhteiskunnallisilta tikkailta tai ylipäätään julkisesta elämästä – puolitietä ei ollut. Andrzejewski oli tehnyt valinnan, jota hän pian oli katuva syvästi. ”Sosialistinen” romaani *Wojna skuteczna* (Tehokas sota) epäonnistui täysin, ja jo aidompi, vuonna 1954 ilmestynyt *Złoty lis* (Kultainen kettu) sisälsi, vaikkakin Aisopos-kieleen verhoittuna, jo selvää kritiikkiä puoluetta kohtaan.

Myöhemmin *Miazga* (Moska) -romaanissaan Andrzejewski selittää tätä vaihetta elämässään *bona fide* -asennoitumisella, perustelemattomalla, hyväuskoisella suhtautumisella maan realiteetteihin – hän toteaa tämän ”fideismin” ohjanneen hänen toimintaansa. Hänen välinsä moniin kollegoihin rikkoutuivat. Myös Miłosz oli kriittinen. Andrzejewski oli vaihtanut sotaa edeltäneen katolisen kirjailijan kardinaalinviitansa sosialistiseen nahkatakkiin.

Puolalaisen kirjallisuuden tuntija Carl Tighe ei usko Andrzejewski vilpittömyyteen, kun taas Miłosz löytää lieventäviä asiainhaaroja: hänen

mukaansa ollessaan eliitin sisällä, mutta henkisesti sen ulkopuolella, Andrzejewski pystyi ”ilmapuntarin tavoin” tutkimaan ja mittaamaan yhteiskunnan mielialoja erialaisista näkökulmista. Tuomarin rooli on vaikea. Ulkopuolinen tarkkailija saattaisi Miłoszin tavoin osoittaa ymmärtämystä Andrzejewskin valinnalle – ja samalla nähdä siinä myös konformistisia piirteitä.

Järjestelmän kriitikko

Vuonna 1956 alkanut poliittinen suojasää ei kestänyt kauan, ja Andrzejewski joutui yhdessä Jan Kottin, Adam Ważykin ja Dygatin kanssa hallinnon tulilinjalle syytettynä ”revisionismista” ja muista synneistä. Puhuttiin lokakuun 1958 käänteestä – Gomulka oli erottanut muun muassa liberaalimpaa suuntausta ajaneen aikaisemman työtoverinsa Lechosław Goździkin ja kiristänyt suitsia lehdistön osalta. Andrzejewskia oli ajateltu päätoimittajaksi perustettavaan *Europa*-lehteen, mutta lehti kiellettiin, eikä se koskaan ilmestynyt. Andrzejewski ja kuusi muuta lehteä valmistellutta kirjailijaa erosivat puolueesta – välirikko oli nyt lopullinen.

Andrzejewski oli tarkoilla yhteiskunnallisilla tuntosarvillaan aistunut tämän muutoksen ja vastannut siihen vuonna 1957 ilmestyneellä romaanillaan *Ciemności kryją ziemię* (Pimeys peittää maan) Kirjan tapahtumat oli sijoitettu keskiaikaiseen Espanjaan, inkvisition aikaan, ja sen perusteena oli psykologisen ja poliittisen painostuksen tuhoava vaikutus ihmiseen ja yhteiskuntaan. Yhteys nykyaikaan – järjestelmään – oli vain hienokseltaan peitetty, ja antaessaan romaanin loppukohtauksessa nuoren, harhaan johdetun Fra Diegon sivaltaa oppimestariaan suurinkvisiittori Torquemadaa kasvoille hän näyttää iskevän konkreettisesti vasten kasvoja oman ajan vallanpitäjiä.

Vielä vuonna 1960 Andrzejewski sai julkaistua romaaninsa *Bramy rajy* (Paratiisin portit), joka merkitsi täydellistä välirikkoa sosialistiseen realismiin niin sanoman kuin kirjallisen tekniikkankin osalta. Vuoden 1212 lasten ristiretken kautta Andrzejewski maalaa kielteisen kuvan

joukkoliikkeistä, vallankumouksellisista ideologioista ja utopioista ylipäättään näin romaanin sanoman omaan aikaan yhdistäen. Sen, etteivät vallanpitäjät puuttuneet kirjaan, on selitetty johdanneen kirjan muodosta – koko kirjassa on kaksi pitkää ja yksi lyhyt lause. Eikä sensorien silmä ilmeisestikään yltänyt tämän kirjallisteknisen uudistuksen taakse.

Arpa oli heitetty: tämän jälkeen Andrzejewskin oli vaikea saada kirjojaan julkaistuksi. Maaliskuussa 1964 hän allekirjoitti 34 kirjailijan kirjeen, jossa vastustettiin erityisesti kustannuspolitiikkaa. Kuvaavaa oli, että tässä vaiheessa asetettiin enemmän kirjailijoille asetettuja teknisiä kuin henkisiä rajoituksia vastaan. Vuonna 1965 syntyi oppositiohenkinen *Ruch*-liike, joka sai pian seurakseen muita, mm. Adam Michnikin, Jacek Kurofiin, Karol Modzielewskin ja muiden johtamia pieniä ryhmiä, järjestäytyneen dissidentiliikkeen esiasteita.

Andrzejewski oli ensimmäinen allekirjoittaja vuoden 1968 Varsovan yliopiston rehtorille suunnatussa kirjeessä, jossa tuomittiin opiskelijoiden kohtelu maaliskuun mielenosoitusten yhteydessä. Samana vuonna Andrzejewski aloitti yhteistyön pariisilaisen *Kultura*-lehden kanssa ja liittyi seuraavana Puolan PEN-klubiin.

Vuoden 1968 mielenosoitukset merkitsivät käännekohtaa niin ylioppilaiden kuin viranomaisten toiminnassa. Alun perin liikehdintä oli lähtenyt liikkeelle Mickiewiczin *Dziady* (Esi-isien muistojuhla) -näytelmän kieltämisestä. Näytelmän viimeinen esitys 30.1.1968 muodostui suureksi kansalliseksi demonstraatioksi. Seurasi uusia mielenosoituksia, jotka johtivat mellakoihin ja väkivaltaisiin yhteenottoihin. Opiskelijoiden kohtelu mielenosoitusten aikana muutti drastisesti heidän maailmankatsomustaan: politiikka oli tullut heidän elämäänsä konkreettisessa, vastenmielisessä muodossa.

Andrzejewskin organisoima 234 kirjailijan vastalausemielenosoitus 29. helmikuuta oli merkittävä – viimeistään nyt se vahvisti uskon kulttuurin autonomiaan muualta tuotujen mallien ja ohjelmien asemesta. Järjestelmää sinänsä ei asetettu kysymyksenalaiseksi vaan vaadittiin

vallanpitäjien sekaantumisen kieltämistä, kirjailijoiden suositusten huomioon ottamista ja kansallisen kulttuurin suojelemista. Käyttämässään puheenvuorossa Andrzejewski esiintyi jo selkeästi dissidenttinä: hallitus halveksii puolalaisten tunteita ja ajattelua ja sen näkemys Puolan historiasta ja kulttuurista oli tietoisesti vääristelty.

Vuonna 1968 Andrzejewski julkaisi Ranskassa romaaninsa *Apelacja* (suom. *Vetoomus*, 1969), joka on tärkeä tienviitta niin hänen kirjailijakuvassaan kuin kehityksessäänkin täysimittaiseksi oppositiomieheksi. Paranoidinen ”tavallinen kansalainen” Konieczny on hoidettavana laitoksessa, mistä käsin hän kirjoittaa pitkän vetoomuksen puolueen 1. sihteerille, mm. häntä vastaan suunnatun 30 000 agentin kampanjan lopettamiseksi. Koniecznyin sairaus on ilmeinen, mutta niin Gestapon kuin maan omien turvallisuuspalveluiden kiduttaman miehen todistus on niin uskottavasti ja vakuuttavasti kerrottu, että lukija ei voi olla kysymättä: ehkä hän onkin oikeassa, ehkä ympäröivä järjestelmä on sairas?

Miazga – synkkä tilinpäätös

Lopullisen tuomionsa järjestelmälle Andrzejewski antoi vuosina 1963–1970 kirjoittamassaan massiivisessa *Miazga*-romaanissa. Hän taisteli pitkään saadakseen tämän pääteoksekseen katsonsa romaanin julkaistuksi – sensuroituna se ilmestyi 1979 ja täydellisenä vasta 1981. Hän hylkäsi nyt lopullisesti Aisopos-kielen, historiallisiin allegorioihin ja sairauskertomuksiin kätketyn kritiikin. Jo kirjoitustyön alussa Andrzejewski sanoi kirjoittavansa ”mustan mustana ja valkean valkoisena” – mitään ei säästettäisi. Näin myös tapahtui: romaani on murskaava analyysi ”kansan-Puolan” politiikasta, yhteiskunnasta ja henkisestä elämästä. Sen henkilökirjo on laaja, faktisesti Puolan koko tuonaikaisen poliittisen ja kulttuurieliitin käsittävä; useat henkilöistä ovat ulkopuolisenkin tunnistettavissa. Kirjan nimi kertoo tyhjentävästi Andrzejewskin käsityksen tästä yhteiskunnasta. Jyrkkää ihmisvihaa tulvivat purkaukset näyttävät vievän voiton jopa Jonathan Swiftin loppujen lopuksi lempeästä

ihmisvihasta, ja kun nämä purkaukset ovat Andrzejewskin sanataiteen huippuja, korostuu niiden vaikutus entisestään.

Myös muodon osalta Andrzejewski *Miazgasa* murtaa kaiken vanhan ja sovinnaisen. Kirjan perussisältö, kahden – puolue-eliittiin ja toisaalta taiteiden maailmaan kuuluvan – nuoren häiden valmistelu ja niiden peruuntuminen, hukkuu muuhun materiaaliin: kirjailijan päiväkirjoihin, pitkiin ekskursioihin historiaan, Venäjään, filosofiaan, taiteisiin, kymmenien sivujen henkilöesittelyihin jne. Tilit vanhaan on tehty selviksi niin sisällön kuin muodon osalta.

Vuodet 1975–1976 merkitsivät oppositio- liikkeen voimistumista ja yhä suurempaa politisoitumista. Andrzejewski oli ensimmäinen allekirjoittaja intellektuellien kirjeessä vuoden 1975 perustuslain muutoshanketta vastaan. Toimintaan tulivat mukaan sittemmin Solidaarisuus-liikkeestä ja uuden Puolan ensimmäisistä hallituksista muistetut Bronisław Geremek ja Tadeusz Mazowiecki. Kirjailijat, Andrzejewski etunenässä, pyrittiin eristämään julkisuudesta ja julkaisutoiminnasta, minkä ansiosta heidän merkityksensä vain kasvoi. He vastasivat perustamalla riippumattoman kirjallisuuslehden, *Zapisin* (Muistiinpano).

Syyskuun 29. päivä 1976 oli käännteentekevä: miliisin hakuttua Ursus-tehtaalla järjestetyn mielenosoituksen osanottajia Andrzejewski otti aloitteen käsiinsä. Hän kääntyi niin työläisten kuin älymystön puoleen: perustettiin työläisten puolustuskomitea KOR, joka jäsenmääränsä vähyydestä – vuoteen 1979 mennessä 34 jäsentä – huolimatta sai merkittävän roolin liittäessään yhteen erilaisia oppositiovoimia ja johtaessaan osaltaan Solidaarisuus-liikkeen syntyyn syksyllä 1980.

Tämän päivän Andrzejewski

Andrzejewski muistetaan ennen kaikkea oman tunnon äänenä, eetoksestaan, joka otti vastuun myös omista erehdyksistä ja vääristä askeleista. Hän oli rehellinen, vilpittömän julistaja, jolle moraalili – yhteiskunnan ja yksilön – oli muodostunut,

kuten eräs tutkija sanoo, pakkomielteeksi. Ilman tätä moraalista selkärankaa KOR:in ja Solidaarisuuden historia olisi voinut olla hyvinkin erilainen, ja hänen roolinsa järjestelmän murtaamiseen vuonna 1989 johtaneessa kehityksessä on kiistaton. Toisaalta roolia on vaikea määrittellä täsmällisesti – puolustihan Andrzejewski vielä Solidaarisuuden syntyvaiheessa, tosin epätietoisesti ja epämääräisesti, puolalaista, Neuvostoliitosta erillistä sosialismin mallia. On kuitenkin muistettava, että myös Solidaarisuuden päämäärät sen ensimmäisinä vuosina olivat rajoitetut – kohti täydellistä pesäeroa järjestelmään päästiin liikkumaan vasta 1980-luvun lopussa tapahtuneen kansainvälisen ja ennen kaikkea Neuvostoliiton sisäisen kehityksen myötä.

Andrzejewski ei 1970-luvun lopulla halunnut muistella *Tuhkaa ja timanttia*, ja romaani on nyttemmin joutunut uusien arvioiden kohteeksi poliittisen sisältönsä osalta. Sen taiteellinen arvo säilyy kuitenkin, ja ylipäättään siitä suuresta tuhkan – kansallisten onnettomuuksien, vastoinkäymisten, väärin askeleiden – määrästä, jonka Andrzejewski joutui kirjailijantiellään kohtamaan, jäivät elämään siinä välkkyvinä helminä, timantteina, hänen edustavimmat romaaninsa – niin *Paratiisin porttien* kaltaiset historialliset allegoriat kuin hänen ajankohtaisia teemoja samalla moraalilla paatoksella ja henkevyydellä esille tuovat *Katso, hän tulee yli vuorten* tai *Vetoomus* -romaanien kaltaiset teokset.

Tavatessani Andrzejewskin 1970-luvun lopulla Varsovassa, Kruczakadun hotellin ravintolassa, hän vaikutti masentuneelta, poissaolevalta. Kaupungissa oli käynnissä jokin kirjallinen tapahtuma, ja kysyessäni hänen osallistumisestaan hän vastasi kielteisesti: ”Eivät ole kutsuneet”. Yhteiskunta oli kääntänyt hänelle täydellisesti selkänsä, enkä voinut tuolloin olla ajattelematta sääliä tuntien: mitä painoivat loppujen lopuksi nämä hänen ahdistelijansa, älyllisesti hyvinkin keskinkertaisiksi todetut gomulkat ja gierekit tätä syvällistä, monipuolista taiteilijaa, yhteiskunnan omaatuntoa vastaan. Vuosi 1989 antoi sitten tähän vakuuttavan vastauksensa.

Lähteet

Andrzejewski, Jerzy & Iwaszkiewicz, Jarosław (1991), *Listy*. Opr. Andrzej Fielt. Warszawa: Czytelnik.

Andrzejewski, Jerzy, Miłosz Czesław (2011), *Listy*. Opr. Barbara Riss. Warszawa: Biblioteka Więzi.

Eile, Stanisław (1996), *Modernist Trends in Twentieth-Century Polish Fiction*. London: School of Slavonic and East European Studies.

Matuszewski, Ryszard (1959), *Portraits of Contem-*

porary Polish Writers. Warsaw: Polonia.

Matuszewski, Ryszard (2004), *Alfabet. Wybór z pamięci 90-latka*. Warszawa: Iskry.

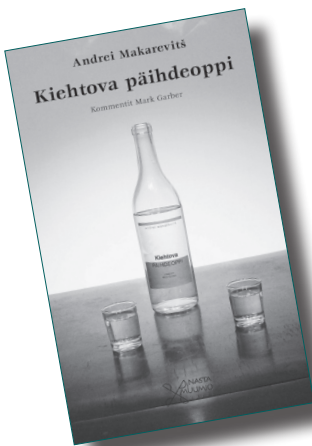
Miłosz, Czesław (1985), *Zniewolony umysł*. Paris: Institut Literacki.

Miłosz, Czesław (1996), *Legendy nowoczesności*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Tighe, Carl (1999), *The Politics of Literature. Poland 1945–1989*. Cardiff: University of Wales Press.

Tätä kirjaa lukiessa tulee jano

Andrei Makarevitš: Kiehtova päihdeoppi

115 sivua. Suositushinta 12 €. **TARJOUS-HINTA IDÄNTUTKIMUKSEN LUKIJOILLE 10 €** (sis. postikulut). Tilaukset sähköpostilla nastamuumio@nastamuumio.fi. Mainitse tilauksessasi Idäntutkimus.

Andrei Makarevitš kertoo Kiehtovassa päihdeopissa viihdyttävin omaelämäkerrallisin tarinoin päihdehistoriastaan ja seikkailuistaan Neuvostoliitossa, Venäjällä ja muualla maailmassa. Makarevitšin tarinoita kommentoi hänen ystävänsä, päihdelääkäri Mark Garber.

Andrei Makarevitš on legendaarisen venäläisen Mašina Vremeni -yhtyeen laulusolisti ja pitkäaikainen johtohahmo.

Kirjan luku "Vodkasta" on julkaistu Idäntutkimus-lehdessä 3/2008.

Alkuteos: Zanimatelnaja narkologija (2005). Suomenos: Veli-Pekka Makkonen (yksi luku Tomi Huttunen).

www.nastamuumio.fi